

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРА

Ващук Н.О.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ТА ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ОЧИМА СЛОВАКА (НА МАТЕРІАЛІ «ПОДОРОЖНЬОГО ЩОДЕННИКА» ДАНІЕЛА КРМАНА)

Ми дослідили образ українського козацтва та гетьмана Івана Мазепи у творі Даніела Крмана-молодшого «Itinerarium» («Подорожній щоденник»), (1708-1709).

Даніел Крман-молодший належить до найвизначніших і найпродуктивніших письменників словацького бароко. Він є автором багатьох віршів і прозових творів, написаних латинською і чеською мовами, релігійного (проповіді та ораторії, присвячені різним церковним святкам та релігійним діячам) і т. зв. принагідного жанру (латинськомовних мемуарів і щоденників, дидактичних полемічних творів), перекладів церковних пісень з німецької мови і молитов, був видавцем латинськомовних актів, латинських, словацьких і чеських церковних книг [1, с. 1].

«Itinerarium» («Подорожній щоденник») – твір Даніела Крмана, у якому оживає Україна 1709-1711 років, її гетьман Іван Мазепа, який зовнішнім виглядом і величними рисами характеру справив велике враження на словака Даніела Крмана та його співмандрівників.

Твір написано латинською мовою на основі нотаток, які робив автор протягом усієї подорожі. Об'єктом уваги Крмана був, зрозуміла річ, гетьман Іван Мазепа, очільник держави «Козаччина» (Козакія). У Крмановому образі Мазепи переплетено легенду про любовні пригоди молодого гетьмана при польському дворі зі свідченнями самовидця.

Варто зазначити, що автор цікавився не так військовою справою, як політичною та дипломатичною стороною, Даніел Крман відзначав стосунки між противниками та союзниками, збирав матеріали про культуру та звичаї народів, серед яких перебував під час своєї мандрівки.

Опис України, а в своїх щоденниках Крман дає їй назву її Козаччина (Козакія), починається з міста Новгород-Сіверського, яке автор називає столицею північноукраїнського воєводства [2, с. 115].

Образ українського козацтва та Івана Мазепи

8 листопада 1708 року автор вперше зустрічається з Мазепою під час аудієнції із шведським королем. Словак описує гетьмана старшим, досвідченим чоловіком з глибокими знаннями: досконало володіє польською, руською та латинською мовами [2, с. 118]. Гетьман, на його думку, – людина,

що усвідомлює, кого наймати на службу, у тому числі на підставі їх розумових здібностей, бо й сам вирізняється ними. Проте негативного забарвлення образу Мазепи надає почута словаком відома зараз історія про стосунки гетьмана з дружиною польського шляхтича [2, с. 120].

Даніел Крман детально описує життя, побут козаків та устрій Запорізької Січі. Козаків поділено, як пише Крман, на три групи: на українських, тобто на запорізьких, тому що вони живуть «за порогами» – за місцями, де мають перепливати через Дніпро на човнах. Вони живуть на островах, а метрополією їхньою є Січ. Також козаків, за словами автора, можна віднести до богуминських, сусідніх за рікою Буг, і до донських, тобто тих, хто живе біля Дону. Словак підмічає важливу деталь з життя запорожців – вони не мають дружин і не можуть бути з будь-якою жінкою більше одного чи двох днів, щоб завжди бути готовими до війни. Цікавим є ствердження автора, що цей звичай козаки перейняли від амазонок, які, за його словами, мали державу недалеко від Січі [3, с. 95].

Даніел Крман розповідає про те, що Мазепа недолюблював росіян, адже вони його схопили, тому надавав перевагу полякам і шведам, хоч і приховував це. Варто зазначити, що гетьмана у творі зображено досить хитрою людиною, Даніел Крман навіть метафорично називає його за це «хитрий лис»: щоб уникнути підозр Петра I, Мазепа відправив до графа Шереметьєва свого посланця, маршала Войнаровського, а сам скликав у цей час нараду з 30 своїх полковників, де переконав їх перейти на бік шведського короля, адже *«він – Мазепа – є вже на порозі смерті, але хоче всі свої сили і всю свою кров пожертвувати на спасіння своєї Козаччини»* [3, с. 99]. Ми не можемо звинувачувати його у підступності, адже бачимо тут, що Мазепа зображений патріотом своєї Козаччини-України, він хоче будь-якою ціною врятувати Батьківщину, навіть ціною власного життя, тому шукає підтримки у шведів.

Після «зради» Мазепою Петра I, цар наказав спалити замок гетьмана та інші міста. У першу чергу Білу Церкву, де знаходились скарби Івана й багатьох козаків, було оточено царськими військами, а міста дісталися цареві. Замість Мазепи цар поставив Скоропадського, а ім'я гетьмана було прибите на шибениці, і навіть Крман, який не знає тонкощів української мови та культури, помічає, що воно було позбавлене честі на території всієї України [3, с. 101].

У Даніела Крмана не викликає сумніву патріотизм Мазепи та його прибічників, їхнє бажання позбутися московських утисків (утиску з боку Москви) і заручитися підтримкою далекої Швеції, яка не буде небезпечною для Козаччини. Водночас він помічає і випадки ворожого ставлення українського населення до чужих їм етнічно і релігійно шведів, а також випадки жорстокого ставлення шведського війська до мирного населення.

Із часом Крман починає побоюватися козаків, хоча він визнає, що шведи самі провокують українців, коли програють великі гроші в карти у той час, як козаки бідують. Бачимо, що під кінець подорожі ставлення автора «Подорожнього щоденника» до козаків стає кардинально протилежним. Він

побоюється їх, остерігається, у його словах відчувається втрата поваги до вояків, тепер він насмішливо говорить про їхній союз зі шведами [3, с. 111].

Деякі науковці вважають, що Даніел Крман ставиться до Мазепи неприхильно [4, с. 121], але з цією думкою важко погодитися. Його образ, у якому відчувається сильна особистість українського гетьмана, є цьому найкращим доказом. Не менше свідчить цьому і звернення Мазепи до своїх найвірніших полковників, де він виступає як патріот-державник. А романтичну легенду про перелюбство молодого Мазепи, вигадану заздрісним польським шляхтичем Пасеком, історики варто розглядати розважливіше [4, с. 111].

Крман не тільки подав яскравий історичний портрет Івана Мазепи, що становить для нас важливу історичну пам'ятку, а й відобразив життя, звичаї та побут звичайних козаків, духовенства та населення України тих часів. Не оминув увагою автор і поведінку козаків у повсякденному житті, їх спілкування. Це дозволяє нам сказати, що хоч «Подорожній щоденник» і є дещо суб'єктивним твором, він залишається достатньо достовірним джерелом, з якого можна дізнатися багато про тогочасну дійсність.

Список використаних джерел:

1. Неврлий М. «Itinerarium» Даніела Крмана молодшого і Україна в ньому / М. Неврлий: <http://izbornyk.org.ua/krman/krm02.htm>
2. Krman D. Itinerarium, Cestovný denník // Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008. – 197 s.
3. Крман Д. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708- 1709) / Д. Крман ; пер. О. Булах, Г. Булах ; впоряд. й прим. М. Неврлий ; вступне сл. І. Дзюба. – К. : Просвіта : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – 159 с.
4. В.Січинський. Чужинці про Україну. – Прага, 1942.
5. Неврлий М. Минуле і сучасне: збірник слов'янознавчих праць / М. Неврлий. – К.: Смолоскип, 2009. – 956 с.